

ALLAH ALGISI ÖLÇEĞİ TÜRKÇE FORMUNUN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİĞİ

Yazar / Author: Asst. Prof. Dr. / *Doç. Dr.* Ahmet AKIN¹

Asst. Prof. Dr. / *Yrd. Doç. Dr.* Ümran AKIN²

Özet

Bu araştırmanın amacı Allah Algısı Ölçeği'nin (AAÖ; Halstead & Hautus, 2013) Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliğini incelemektir. Araştırma 360 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizinde 16 maddeden ve iki boyuttan (Allah sevgisi ve koşullu Tanrı algısı) oluşan modelin iyi uyum verdiği görülmüştür ($\chi^2= 264.43$, $sd= 97$, $RMSEA= .069$, $CFI= .91$, $IFI= .91$, $NFI= .85$, $RFI= .82$, $GFI= .92$, $SRMR= .069$). Ölçeğin iç tutarlılık güvenirlik katsayıları Allah sevgisi alt boyutu için .83, Koşullu Tanrı algısı alt boyutu için .56 ve ölçeğin bütünü için .67 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .27 ile .77, düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayıları ise .10 ile .68 arasında sıralanmaktadır. Bu sonuçlar ölçeğin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Allah algısı, Geçerlik, Güvenirlik, Doğrulayıcı faktör analizi

THE VALIDITY AND RELIABILITY OF TURKISH VERSION OF THE PERCEPTIONS OF GOD SCALE*

Abstract

This study investigated the validity and reliability of the Turkish Version of the Perceptions of God Scale (PGS; Halstead & Hautus, 2013). Participants were 360 university students. Results of confirmatory factor analysis demonstrated that the 16 items loaded on two factors (loving god, conditional god) and the two-dimensional model was well fit ($\chi^2= 264.43$, $df= 97$, $RMSEA= .069$, $CFI= .91$, $IFI= .91$, $NFI= .85$, $RFI= .82$, $GFI= .92$, $SRMR= .069$). Internal consistency reliability coefficients were .83 for loving god subscale, .56 for conditional god, and .67 for overall scale. The corrected item-total correlations of PGS ranged from .10 to .68. Factor loadings ranged from .27 to .77. These results demonstrate that this scale is a valid and reliable instrument.

Key Words: Perceptions of God, Validity, Reliability, Confirmatory factor analysis

1. Giriş

Allah algısı kavramı, büyük dinlerde bireyin kişisel dindarlığının gelişmesinde çok etkili bir kavramdır (Hayta, 2006). Allah algısı, bireyin kişisel olarak Allah'ı nasıl gördüğü, düşündüğü ve algıladığıyla ilgilidir. Bir başka deyişle, bireyin Allah'a ilişkin duygu, düşünce ve tutumlarıdır. Psikoloji literatüründe Allah algısı ile ilgili pek çok görüş ortaya atılmıştır. Nesne İlişkileri Kuramına göre Tanrı imgesi, ebeveynler ve diğer önemli kişilerle kurulan ilişkilerin kapsamı içerisinde kazanılmaktadır (Birky & Ball, 1988). Vergote'ye (1999) göre psikolojik koşullar olgunlaştığında Allah algısı erkenden ortaya çıkıp gelişmektedir. Dolayısıyla çocukta inancın olgunlaşması konusunda ilk teşvik eden, uyanmasını ve gelişmesini sağlayan faktörlerin başında aile gelmektedir (Ay, 1993). Allah'a yönelik algı gelişiminde anne babalar, çocukların bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak en çok model aldıkları kişilerdir. Çocuk dış dünyayı fark etmeye başladığında ilk olarak karşısında anne babasını bulmaktadır (Halstead & Hautus, 2013; akt., Akın ve diğerleri, 2014). Allah algısı şekillenmesi sürecinde bireye aktarılan dini örnekler, o bireyin Allah algısının olumlu ya da olumsuz olmasını etkilemektedir. Birey, deneyim, duygu ve düşünce şemaları aracılığıyla kendine özgü bir Allah algısı geliştirir.

¹ Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, aakin@sakarya.edu.tr

² Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, uakin@sakarya.edu.tr

* Bu makale 21-23 Mayıs 2014 tarihlerinde Ankara-Türkiye'de gerçekleştirilen 2. Uluslararası Ahlak Eğitimi Konferansı'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

Benson ve Spilka'nın (1973) Bilişsel Tutarlılık Teorisine göre benlik imgesi, Tanrı imgesi üzerinde belirleyici bir etkidir. Bir başka deyişle kişinin genel benlik algısına uymayan bir bilgi bilişsel bir uyumsuzluk yaratır (Benson & Spilka, 1973). Birey, böyle bir uyumsuzluğun neden olduğu rahatsızlıktan dolayı rahatsızlığı azaltmak ve benlik imgesi ile tutarlı bir bilgiyi sağlamak için inkar, çarpıtma veya seçici algılama gibi teknikler kullanabilir. Sonuçta bireyin benlik imgesi, Allah imgesini belirler (Cecero, Marmon, Beitel, Hutz, & Jones, 2004). Viktor Emile Frankl; din ve Tanrıyla ilgili görüşlerini ortaya koyarken bilinçdışı kavramından yararlanmıştı. Frankl insanın tabiatı gereği bağlandığı Tanrıya, Bilinçdışı Tanrı adını verir. Dolayısıyla böyle bir Tanrı inancı sonucunda bilinçdışı dindarlık oluşmaktadır. Frankl metot olarak Tanrısal boyut ile insani boyut arasındaki farkı anlatırken, insanlar ile hayvanlar arasındaki ilişkiden yola çıkar. Nasıl insanların dünyası hayvanlarınkini kapsar, insanın hayvanı anlamasına rağmen hayvan insanı anlayamazsa; Tanrısal alan da insani alanı kapsar, Tanrı insanı görüp anlasa da insan onu göremez ve anlayamaz. Sadece O'na inanabilir (akt., Ayten, 2010).

Carl Gustav Jung'a göre Tanrı algısı, kolektif bilinçdışından gelen bir arketiptir. Jung kolektif bilinçdışını, daha önceki nesillerin birikimli deneyimlerini kapsayan, tüm insanlarda ortak, bilinçdışı ve mitolojik karakterli içeriklerin, başka deyişle arketiplerin bulunduğu, bilinçdışının kişisel olmayan bölgesi olarak tanımlamaktadır. Kolektif bilinçdışındaki Tanrı algısı kendini birtakım sembollerle bilinç alanına ulaştırır. Sonuçta Tanrı algısı, insanı etkileyerek bilinç alanını kontrol altına alır ve kendisini kabul ettirir. İslam'ın Tanrı tasavvurunun en belirleyici niteliği tevhitir. Kur'an-ı Kerim'de de Allah'ın birliğini ifade eden ayetler, varlığını belirten ayetlerden çoktur. (Topaloğlu, 1992). Bu bağlamda Gazali (1974) en yüksek bilginin keşif yoluyla elde edildiğini ve keşif yolunun fena mertebesinde kişi Allah'ın birliği, yani âlemde O'ndan başka gerçek bir varlık olmadığını farkına vardığını vurgulamaktadır.

Bazı araştırmacılar Allah algısının bireyin benlik değeri ile ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre düşük benlik değerine sahip bireyler Allah'ı, cezalandıran ve affetme esnekliği olmayan şekilde algılama eğilimindedirler. Allah algısı ile ilgili Hristiyan bir örnekte yürütülen çalışma sonucunda kadınların erkeklere göre Allah'a ilişkin daha fazla olumlu yüklemeler yaptıkları bulunmuştur. Diğer taraftan Allah'a yönelik olumlu bir algıya sahip olanların daha derin bir inanca sahip oldukları belirlenmiştir (Güler, 2007; akt., Akın ve diğerleri, 2014).

Bireyin Allah'a ilişkin algılarının yönü (olumlu-olumsuz) hayatının her boyutu üzerinde etkili olan bir faktördür. Bu kapsamda Flakol (1974) seven Tanrı algısına sahip olanların, acımasız Tanrı imajına sahip olanlardan daha yüksek bir benlik algısına sahip olduğunu ve bu kişilerin aynı zamanda daha uyumlu, psikolojik olarak daha sağlıklı olduğunu vurgulamaktadır. Cavanagh (1992) intikam alan, muhtaç, koruyucu ya da bekçi ve özel bir öğretmen olarak görülen Tanrı algılarının işlevsiz olduğunu belirtmektedir. Lindijer (1990; akt., Güler, 2007) ise eğer bireyin Tanrı algısı o bireyi korkutup, tuzağa düşmüş gibi hissettiriyorsa ve bu durum bireyde delüzyona (gerçek dışı inanç) neden oluyorsa, bunun bir problem oluşturduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Cecero ve diğerleri (2004) yaptıkları çalışmada bakım veren, koruyan (nurturing self) benlik imgesi ile bakım veren ve koruyan (nurturing God) Tanrı imgesi arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğunu saptamıştır. Bireyin yaşam stilini, dünyayı algılayış şeklini, psikolojik sağlığını, kişilerarası ilişkilerini kısacası günlük yaşamının her alanını etkileyen Allah algısı son yıllarda üzerinde birçok araştırma yapılan bir konu haline gelmiştir. Bu araştırmanın amacı Halstead ve Hautus (2013) tarafından geliştirilen Allah Algısı Ölçeği'ni (AAÖ) Türkçe'ye uyarlamak ve ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini incelemektir.

2. Yöntem

2.1. Çalışma Grubu

AAÖ'nün Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik analizleri 360 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan sayının belirlenmesinde, Tabachnick ve Fidell'in (2007) faktör analizi için verdiği ölçütler dikkate alınmıştır. Bu araştırmacılara göre faktör analizi için 300 kişi "iyi", 500 kişi "çok iyi" ve 1000 kişi "mükemmel" olarak değerlendirilmektedir.

2.2. Veri Toplama Aracı

2.2.1. Allah Algısı Ölçeği (AAÖ)

Bireyin Allah'a ilişkin algısı değerlendirmek amacıyla Halstead ve Hautus (2013) tarafından geliştirilen AAÖ 16 madde (örneğin, En iyiye ulaşmamda Allah'ın desteğini her zaman yanımda hissederim) ve 2 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5'li Likert tipi bir derecelendirmeye sahiptir ("1" Hiç katılmıyorum "5" Tamamen katılıyorum). AAÖ hem alt boyutlara göre hem de toplam bir Allah algısı puanı vermektedir. Açımlayıcı faktör analizinde toplam varyansın %43.57'sini açıklayan iki boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Ölçeğin Allah sevgisi alt boyutu için faktör yükleri .56 ile .83, Koşullu Tanrı algısı için .43 ile .71 arasında sıralanmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları Allah sevgisi alt boyutu için .85, Koşullu Tanrı algısı alt boyutu için .72 olarak bulunmuştur. İki alt boyuttaki maddelerin her birine ait puanlar toplanarak alt boyutlara ait düşük ve yüksek puanlar elde edilir. Ölçekte ters kodlanan maddeler; 1., 2., 3., 6., 9., 10., 11. ve 15. maddelerdir. Ölçek hem alt boyutlara göre hem de toplam puan vermektedir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen sonuçlar Allah Algısı Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlandığını göstermektedir (Halstead & Hautus, 2013).

2.3. İşlem

AAÖ'nün Türkçeye uyarlanması sürecinde öncelikle ölçeği geliştiren Philip John Halstead ile elektronik posta yoluyla iletişim kurulmuş ve ölçeğin uyarlanabileceğine ilişkin gerekli izin alınmıştır. İlk aşamada ölçeğin İngilizce formu, iyi düzeyde İngilizce bilen beş öğretim üyesinden oluşan bir komisyon tarafından Türkçeye çevrilmiş ve daha sonra bu Türkçe formlar geri tercüme edilerek Türkçe ve İngilizce formlar arasındaki tutarlılık incelenmiştir. Daha sonra Türkçe form anlam ve gramer açısından incelenerek gerekli düzeltmeler yapılmış ve denemelik Türkçe form elde edilmiştir. Ardından denemelik Türkçe form psikolojik danışma ve rehberlik ve ölçme ve değerlendirme alanında uzman olan beş öğretim üyesine incelenerek görüşleri doğrultusunda bazı değişiklikler yapılmıştır. AAÖ'nün yapı geçerliği için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. AAÖ'nün güvenilirliği iç tutarlılık yöntemiyle, madde analizi ise düzeltilmiş madde-toplam korelasyonuyla incelenmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri için SPSS 17.0 ve LISREL 8.54 (Jöreskog & Sorbom, 1996) programları kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Madde Analizi ve Güvenirlik

AAÖ'nün maddelerinin ayırt etme gücünü belirlemek amacıyla madde analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayılarının .10 ile .68 arasında sıralandığı görülmüştür. Bulgular Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: AAÖ Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyon Katsayıları

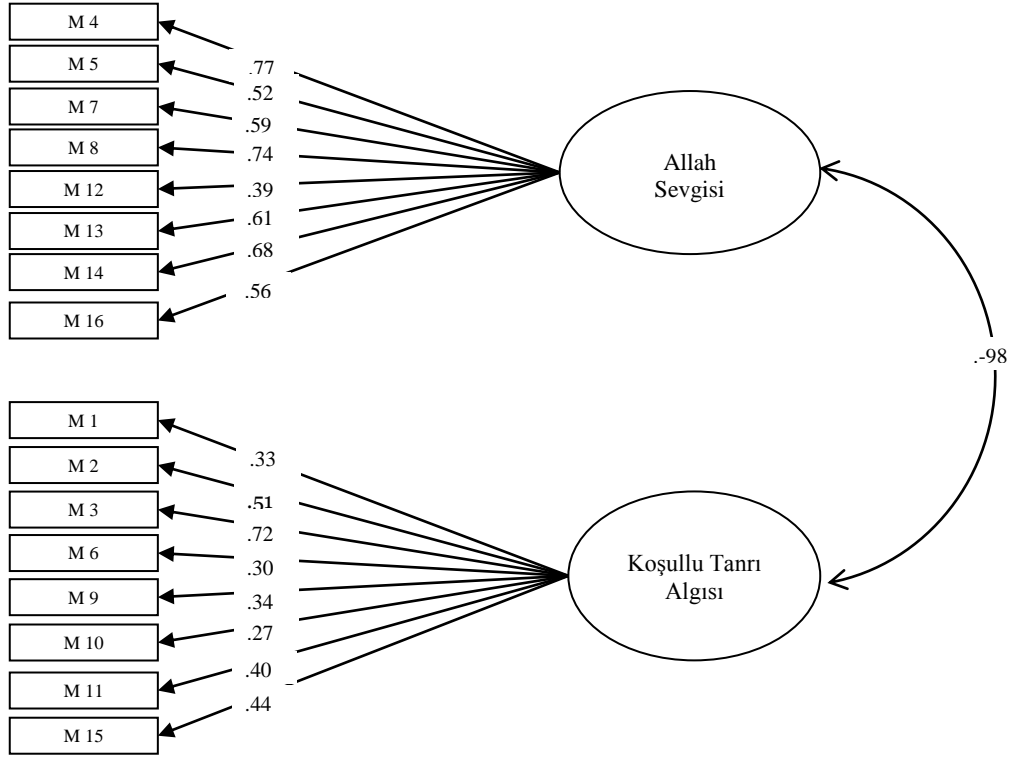
Faktör	Madde no	<i>r_{ix}</i>	Faktör	Madde no	<i>r_{ix}</i>
Allah Sevgisi	4	.64	Koşullu Tanrı Algısı	1	.25
	5	.57		2	.29
	7	.57		3	.30
	8	.60		6	.19
	12	.53		9	.10
	13	.68		10	.43
	14	.57		11	.39
	16	.37		15	.39

AAÖ'nün iç tutarlılık güvenilirlik Allah sevgisi alt boyutu için .83, koşullu Tanrı algısı alt boyutu için .56 ve ölçeğin bütünü için .67 olarak bulunmuştur.

3.2. Yapı Geçerliği

3.2.1. Doğrulayıcı Faktör Analizi

AAÖ'nün yapı geçerliği için ölçeğin orijinal formunda bulunan faktörlerin doğrulanması amacıyla DFA uygulanmıştır. Elde edilen uyum indeksleri ($\chi^2= 264.43$, $sd= 97$, $RMSEA= .069$, $CFI= .91$, $IFI= .91$, $NFI= .85$, $RFI= .82$, $GFI= .92$, $SRMR= .069$) iki boyutlu ve faktör yükleri .27 ile .77 arasında sıralanan AAÖ'nün iyi uyum verdiğini ortaya koymuştur (Hu & Bentler, 1999). Doğrulayıcı faktör analizine ait faktör yükleri Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1 Allah Algısı Ölçeği'ne İlişkin Path Diagramı ve Faktör Yükleri

4. Tartışma

Bu çalışmada Halstead ve Hautus (2013) tarafından geliştirilen Allah Algısı Ölçeği'nin (AAÖ) Türkçeye uyarlanması ve Türkçe formun geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek amacıyla uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda iki boyutlu Allah algısı modelinin uyum indekslerine bakıldığında iyi uyum verdiği görülmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi ile model-veri uyumuna ilişkin hesaplanan istatistiklerden en sık kullanılanları Ki-kare (χ^2), χ^2/sd , $RMSEA$, RMR , GFI ve $AGFI$ 'dir. Hesaplanan χ^2/df oranının 5'ten küçük olması, GFI ve $AGFI$ değerlerinin .90'dan yüksek olması, $SRMR$ ve $RMSEA$ değerlerinin ise .05'ten düşük çıkması, model-veri uyumunu göstermektedir (Marsh & Hocevar, 1988). Bununla birlikte, GFI 'nin .85'ten, $AGFI$ 'nin .80'den büyük çıkması, $RMSEA$ değerlerinin .10'dan düşük çıkması, model veri uyumu için kabul edilebilir alt sınırlar olarak görülmektedir (Marsh, Balla, & McDonald, 1988).

Ölçeğin iç tutarlılık katsayılarının yüksek bulunması iç tutarlılığının yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Araştırmalarda kullanılacak ölçme araçları için öngörülen güvenilirlik düzeyinin .70 olduğu (Tezbaşaran, 1996) dikkate alınırca, ölçeğin güvenilirlik düzeyinin yeterli olduğu söylenebilir. Ancak koşullu Tanrı algısı alt boyutu ve ölçeğin bütünü için hesaplanan iç tutarlılık katsayıları kabul edilebilir sınırların altında değerler bulunmuştur. Madde-toplam korelasyonunun yorumlanmasında .30 ve daha yüksek olan maddelerin, bireyleri ölçülen özellik bakımından iyi derecede ayırt ettiği (Büyüköztürk, 2004) göz önüne alındığında, 4 madde dışındaki diğer maddelerin madde-toplam korelasyonlarının yeterli olduğu görülmektedir.

5. Öneriler

Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular Allah Algısı Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Ölçeğin uyum geçerliğini belirlemek amacıyla, Allah algısı ile ilişkili olabilecek çeşitli psikolojik yapıları değerlendiren, geçerlik ve güvenilirliği kanıtlanmış ölçeklerle Allah Algısı Ölçeği arasındaki ilişkiler incelenebilir. İleride yapılacak çalışmalarda, test tekrar test yöntemiyle ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi önerilebilir. Ayrıca bu ölçeğin kullanılacağı araştırmaların yapılması ölçme gücüne önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akın, A., Akın, Ü., Adam Karduz, F. F., Kaya, Ç., Demir, D., Özbay, A., Yıldız, B., & Ercengiz, M. (2014, May). *The validity and reliability of the Turkish version of the Religious Activities Scale*. Paper presented at the 2nd International Conference on Ethics Education, May, 21-23, Ankara, Turkey.
- Ay, M. E. (1993). *Çocuklarımıza Allah'ı nasıl anlatalım*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ayten, A. (2010). *Psikoloji ve din -psikologların din ve Tanrı görüşleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Benson, P., & Spilka, B. (1973). God Image as a function of self-esteem and locus of control. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 12, 297-310.
- Birky, L. T., & Ball, S. (1988). Parental trait influence on God as an object representation. *Journal of Psychology*, 122, 133-137.
- Braam, A. W., Hanneke, S. J., Bianca, M., Dineke, R., & Aartjan, T. F. (2008). God image and mood in old age: Results from a community based pilot study in the Netherlands. *Health, Religion & Culture*, 11(2), 221-237.
- Cavanagh, M. (1992). The perception of God in pastoral counseling. *Pastoral Psychology*, 41(2), 75-87.
- Cecero, J. J., Marmon, T. S., Beitel, M., Hutz, A., & Jones, C. (2004). Images of mother, self, and God as predictors of dysphoria in non-clinical samples. *Personality and Individual Differences*, 36, 1669-1680.
- Flakol, D. A. (October, 1974). *Self-esteem, psychological adjustment, and images of God*. Paper presented at the 1974 Convention of the Society for the Scientific Study of Religion, October, 6, Washington.
- Gazali. (1974). *İhyâu ulûmi'd dîn*. (çev., Serdaroğlu, A.). İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Güler, Ö. (2007). *Tanrı'ya yönelik atıflar, benlik algısı ve günahkarlık duygusu (yetişkin örneklem)*. (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Halstead, P. J., & Hautus, M. (2013). Defending the God beyond: The development of the a God-scale- a new instrument for the assessment of people's perceptions, experiences, and activities in relationship to God- and its initial use in a forgiveness study. *Journal of Spirituality in Mental Health*, 15, 160-185.
- Hayta, A. (2006). Anneden Allah'a: Bağlanma teorisi ve İslâm'da Allah tasavvuru. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4, 29-63.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cut-off criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1-55.
- Joreskog, K. G., & Sorbom, D. (1996). *LISREL 8 reference guide*. Lincolnwood IL: Scientific Software International.
- Marsh, H. W., Balla, J. R., & McDonald, R. P. (1988). Goodness-of-fit indexes in confirmatory factor analysis: The effect of sample size. *Psychological Bulletin*, 103, 391-410.
- Marsh, H. W., & Hocevar, D. (1988). A new more powerful approach to multitrait-multimethod analyses: Application of second-order confirmatory factor analysis. *Journal of Applied Psychology*, 73, 107-117.
- Schaap, J. H., Elisabeth, E. B., Piet, J. V., & Hetty, Z. (2002). Image of God and personality pathology: An exploratory study among psychiatric patients. *Mental Health Religion & Culture*, 5(1), 55-71.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston: Allyn and Bacon.

- Tezbaşaran, A. A. (1996). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneđi Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1992). *İslam kelamcılarına ve filozoflarına göre Allah'ın varlığı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlık Yayınları.
- Vergote, A. (1999). *Din, inanç ve inançsızlık*. (ev. Uysal, V.). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi Yayınları.
- http://en.wikipedia.org/wiki/God_in_Christianity